

Kurcz, Alicja

Potrzeby i perspektywy opieki nad małym dzieckiem : na podstawie badań rodziców korzystających z usług żłobka

---

Mazowieckie Studia Humanistyczne 4/1, 43-54

1998

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Alicja Kurcz

POTRZEBY I PERSPEKTYWY OPIEKI NAD MAŁYM DZIECKIEM (na podstawie badań rodziców korzystających z usług żłobka)

W dyskusji, obejmującej zagadnienia związane z funkcjonowaniem rodzin polskich u progu XXI w. jest konieczne podjęcie niezwykle trudnych problemów związanych z projektowaniem zmian i przewidywaniem kierunków doskonalenia działania oraz rozwoju instytucji opieki nad małym dzieckiem.

W naszym kraju – w okresie mającej aktualnie miejsce transformacji społeczno-politycznej – jest to zadanie trudne, ponieważ istnieje jeszcze zbyt wiele niewiadomych w zakresie polityki społecznej. Trudno dziś przewidzieć, jaka orientacja w polityce opiekuńczej stanie się dominująca. Czy ta, która zakłada system ochrony socjalnej dla rodzin i pełnej odpowiedzialności państwa za ich wspomaganie w wypełnianiu podstawowych funkcji, czy też ta, która przewiduje tylko interwencję opiekuńczą w sytuacji zagrożenia „dobra dziecka” i pozostawia rodzinie pełną odpowiedzialność za jego los. Rozstrzygnięcie tych problemów w istotny sposób wpłynie na przyszłość, rozwój i kompetencje instytucji wspomagających rodzinę w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych oraz w znaczący sposób zmodyfikuje oczekiwania wobec tych instytucji. Rzeczywiste zmniejszanie środków na utrzymanie instytucji opiekuńczych, ale także poszukiwanie nowych rozwiązań w strukturze i zakresie świadczeń społecznych (w tym również opieki nad matką i dzieckiem) powoduje konflikt między potrzebami jakościowo lepszej opieki i zdecydowanego obniżenia kosztów jej funkcjonowania. Z powodu cięć budżetowych, administracyjnie wymuszonych oszczędności oraz przejęcia zadań opiekuńczych przez władze lokalne, wiele placówek ogranicza zakres sprawowanej opieki, zdecydowanie podnosi udział rodziców w pokrywaniu kosztów ich funkcjonowania lub ulega likwidacji. Jednocześnie, wobec zjawisk takich, jak: aktywność zawodowa kobiet, pauperyzacja części społeczeństwa i wysoki wskaźnik bezrobocia, obserwujemy zjawisko rozszerzania się kręgu osób kwalifikujących się do udzielania pomocy, w tym również pomocy w postaci umieszczenia dziecka w placówce opiekuńczo-wychowawczej¹.

---

¹ J. Wszolek, *Likwidować czy zmieniać państwową opiekę nad dzieckiem?*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 1993, nr 4, s. 157–160.

Zarysowane problemy odnoszą się także do opieki nad dziećmi w żłobkach. Funkcjonowanie tej formy opieki jest uzasadnione wieloma względami społecznymi, które potwierdza m.in. fakt, że swym zasięgiem obejmuje ona znaczącą liczbę podopiecznych². Niestety, problemy optymalizacji warunków oddziaływań opiekuńczo-wychowawczych w żłobkach jak dotychczas pozostają poza kręgiem należnego im zainteresowania.

Problemy opieki nad małym dzieckiem w instytucjach opiekuńczych w Polsce koncentrują się głównie na wychowaniu przedszkolnym. Podlega ono współcześnie bardzo dynamicznym przemianom organizacyjnym i programowym. Wynika to przede wszystkim z uznania człowieka za wartość autonomiczną, a edukacji dziecka jako procesu rozwijania jego indywidualności, zdolności twórczych, rozwijania ekspresji własnego „ja”. W ramach nowo proponowanego modelu ekspresyjnego, wychowywać znaczy „[...] pomóc odnaleźć i wydobyć z istoty ludzkiej coś, co jest zawarte w stanie potencjalnym, a co bez tego wysiłku nie mogłoby się zaktualizować”³.

Przykładem nowoczesnych rozwiązań problemów opieki nad dziećmi najmłodszymi są dokonane już reformy i działania psychologów, pedagogów francuskich, niemieckich i włoskich, zmierzające w kierunku pełnego uświadomienia sobie przez osoby sprawujące opiekę nad małymi dziećmi celów i możliwych do osiągnięcia rezultatów pracy opiekuńczo-wychowawczej oraz odkrycie prawdy o konieczności podmiotowego, a nie przedmiotowego traktowania podopiecznych⁴. To dziecko i jego właściwości wyznaczają zakres i metody sprawowania opieki, a nie odwrotnie, kiedy od dziecka oczekiwano adaptacji do oferowanych mu warunków. Stąd m.in. postulat takiego organizowania środowiska opieki nad dzieckiem, aby znalazło w nim wszystko, co służy zaspokajaniu jego potrzeb w procesie indywidualnego rozwoju oraz postulat uruchamiania przez otoczenie i samo dziecko mechanizmów samodzielnego zaspokajania potrzeb w ewolucyjnie przebiegającym procesie opieki. Podstawowym założeniem pracy wychowawczej winno być takie organizowanie działalności dziecka, aby mogło ono „swobodnie się bawić po to, aby tworzyć siebie”.

---

² Według *Małego Rocznika Statystycznego* w 1993 r. w naszym kraju opieką żłobkową było otoczonych ponad 87 tys. dzieci. *Mały Rocznik Statystyczny 1993*, Warszawa 1993, s. 148. W 1994 r. (mimo zredukowania ich liczby do 643 placówek) przebywało w żłobkach 70,2 tys. dzieci. *Duży Rocznik Statystyczny 1995*, Warszawa 1995, s. 513.

³ K. Lubomirska, *Przedszkole rzeczywistość i szansa*, Warszawa 1994, s. 172 (cyt. za O. Reboul, *La philosophie de éducation*. Paris 1989). W nowoczesnym pojmowaniu procesu pedagogicznego w jego centrum znajduje się indywidualność dziecka, a kierunek pracy z dzieckiem „przebiega od spontaniczności dziecka do świadomości siebie i świata, od spontaniczności do twórczości, tj. ekspresji siebie i własnego świata wewnętrznego, od spontaniczności do komunikowania się ze światem. Uważa się, że rozwój jest następstwem jego progresywnego podboju świata, a nie następstwem ćwiczenia, a edukacja jest sposobem życia dziecka.

⁴ *Ibidem*, s. 17.

W przypadku dziecka w wieku niemowlęcym i poniemowlęcym realizacja tego postulatu ma znaczenie fundamentalne, ponieważ wczesne dzieciństwo jest okresem szczególnie intensywnego rozwoju fizycznego i rozwoju wszystkich sfer osobowości człowieka⁵, a warunki opieki i wychowania, jakie mu zapewniamy, w znaczącym stopniu decydują o jego przyszłym powodzeniu życiowym. Dlatego, konieczne jest stwarzanie jak najkorzystniejszych warunków rozwoju i wychowania małego dziecka oraz podjęcie interwencji pedagogicznej w dotychczasowy sposób realizacji przez żłobki ich funkcji opiekuńczo-wychowawczych.

Osiąganie przez żłobki założonych celów pracy opiekuńczej jest uwarunkowane wieloma czynnikami tkwiącymi w środowisku tej placówki w stopniu równie istotnym, jak oddziaływanie kompleksu warunków opiekuńczo-wychowawczych rodziny własnej jego podopiecznych. Porównywanie wpływów, tych jakże odmiennych środowisk, nie jest celem niniejszego opracowania. Należy się jednak zgodzić, że w przypadku dziecka korzystającego z opieki żłobkowej, mamy do czynienia z sytuacją znacznego rozszerzenia środowiska jego życia, które obejmuje rzeczywistość domu rodzinnego i placówki, a wzajemne współdziałanie obu tych środowisk na rzecz zaspokajania potrzeb dziecka ma bardzo duże znaczenie dla tworzenia pomyślnych warunków jego rozwoju. Na ten aspekt szczególną uwagę zwracają zwolennicy francuskiego nurtu praktyki i teorii pedagogiki aktywnej⁶, którzy podkreślają, że stworzenie autentycznej płaszczyzny współdziałania między rodzicami i wychowawcami, pozwala na wzajemną penetrację życia instytucji opiekuńczej i rodziny oraz utrzymanie jedności oddziaływań wychowawczych obu środowisk. Podobnego zdania jest wielu pedagogów polskich, którzy w współdziałaniu placówek opiekuńczych z rodzicami widzą szansę na pełniejszy udział rodziców w procesie opieki i wychowania, ich pedagogizację oraz możliwość integracji wpływów obu środowisk⁷.

Z bogatego materiału empirycznego, jaki zebrano w wyniku opracowywania monografii żłobków województwa opolskiego⁸ – na potrzeby niniejszego opracowania – wyselekcjonowano tę ich część, która pozwala na przedstawienie aktualnego stanu oczekiwań rodziców wobec żłobków oraz widzianych przez nich potrzeb i perspektyw opieki nad dzieckiem w wieku niemowlęcym i poniemowlęcym.

---

⁵ E. Hurlock, *Rozwój dziecka*, Warszawa 1985, s. 63.

⁶ M. Debesse, G. Milaret, (red.), *Rozprawy o wychowaniu*, t. 1, Warszawa 1988, s. 148.

⁷ A. Sawicka, *Współdziałanie przedszkoli z rodzicami*, w: S. Guz, (red.), *Wychowanie przedszkolne. Warunki funkcjonowania oraz efekty kształcenia*, t. 1, Lublin 1991, s. 160–171; L. Weselińska, *Współpraca przedszkola z domem rodzinnym dziecka*, w: M. Kwiatkowska, (red.), *Podstawy pedagogiki przedszkolnej*, Warszawa 1985, s. 254–272.

⁸ A. Kurcz, *Postulowane a rzeczywiste warunki realizacji przez żłobki funkcji opiekuńczo-wychowawczych*, Opole 1995 (niepublikowana praca doktorska).

Środowisko rodzinne podopiecznych żłobka

Podopiecznymi żłobków⁹ były przede wszystkim dzieci matek pracujących zawodowo (87,9%) oraz kontynuujących naukę (7,4%). Niespełna 5% rodzin umieściło dziecko w żłobku nie ze względu na zatrudnienie matki, lecz z powodu skomplikowanej sytuacji społecznej lub interwencji służb opieki socjalnej. Matki podopiecznych żłobków były zatrudnione głównie w sferze budżetowej i wykonywały w większości pracę wymagającą specjalistycznego przygotowania. Najwięcej matek dzieci pozostających pod opieką żłobków posiadało wykształcenie średnie (48,9%). Wykształcenie wyższe miało 27,3% matek, zawodowe 14,5%, podstawowe 9,3%.

Sytuacja społeczna rodzin dzieci korzystających z opieki żłobkowej była zróżnicowana. Ponad 10% dzieci pochodziło z rodzin niepełnych, a blisko 2% z rodzin zrekonstruowanych. Rodzin wychowujących jedno dziecko było 46,7%, a dwoje dzieci 34,4%. Rodzin opiekujących się trojgiem dzieci było 16%, a wielodzietnych 3,1%. Wiek ankietowanych matek mieścił się w przedziale od 17 do 43 lat, (54,2% matek nie przekroczyło 30 roku życia). Można zatem stwierdzić, że podopiecznymi żłobków są głównie dzieci z rodzin młodych i małych. Ankietowani rodzice, oceniając swoją sytuację materialną, w 49,3% przypadków określili ją jako przeciętną. Tylko 2,2% badanych uznało ją za bardzo dobrą, a 29,5% za dobrą. Złe warunki materialne zadeklarowało 12,8% rodzin, a 6,2% rodziców stwierdziło, że ich sytuacja materialna jest bardzo zła. Stosunkowo korzystna była sytuacja mieszkaniowa rodzin, gdyż ponad jedna piąta rodzin posiadała bardzo dobre warunki mieszkaniowe, a dobre ponad 36%. W trudnych i bardzo trudnych warunkach mieszkaniowych wychowywanych było blisko 16% podopiecznych żłobków. Ponad połowa rodzin deklarowała, że stan jej zdrowia jest dobry, a 37,4% bardzo dobry. Istotne problemy zdrowotne miało blisko 11% ankietowanych rodzin.

W badaniach stwierdzono zróżnicowaną sytuację rodzinną dzieci pozostających pod opieką poszczególnych żłobków. Przykładem może być jeden z żłobków usytuowany w śródmieściu Opola, gdzie było najwięcej przypadków dzieci wychowywanych w rodzinach niepełnych (21,6%), najwięcej rodzin o złej i przeciętnej sytuacji mieszkaniowej (razem – 48,6%), a 24,3% rodzin pozostawało w bardzo złej i złej sytuacji materialnej. Widzimy więc, że nawet tak ogólny wgląd w środowisko rodzinne podopiecznych żłobków sygnalizuje jak wiele jest sytu-

---

⁹ Badania, których wyniki przedstawiam, objęły 227 rodzin korzystających z opieki żłobków na terenie miasta Opola. Na potrzeby charakterystyki rodzin korzystających z usług żłobków i analizy rodzinnych uwarunkowań korzystania przez rodzinę z pomocy tej placówki dokonano przeglądu danych określających cechy środowiska rodzinnego podopiecznych, które umożliwiły wgląd w jego możliwości zaspokajania potrzeb opiekuńczych dzieci. Por. E. Marynowicz-Hetka, J. Piekarski, *Rodzina i instytucje socjalno-wychowawcze*, Łódź 1991, s. 86–87.

acji, w których mamy do czynienia nie tylko z potencjalnym, lecz także z rzeczywistym zagrożeniem warunków prawidłowego rozwoju i wychowania małych dzieci oraz jak dużą pomoc w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych rodzinom może zaoferować żłobek.

Interesująca okazała się także próba udzielenia odpowiedzi na pytanie o motywacje towarzyszące rodzicom przy podejmowaniu decyzji o umieszczeniu dziecka w żłobku. Jest to tym bardziej istotne, że w obliczu popularnych opinii o niekorzystnych warunkach wychowania dziecka poza środowiskiem rodzinnym przyjęto, że rodzice, umieszczając dziecko w żłobku, zdają sobie sprawę z konieczności narażenia go na stres rozłąki, zmiany środowiska i dotychczasowego sposobu zaspokajania jego potrzeb.

Przy wysokim poziomie kwalifikacji zawodowych matek dzieci korzystających z usług żłobków przypuszczano, że istotnymi motywacjami umieszczenia dziecka w placówce były potrzeby kobiet związane z realizowaniem się w określonych rolach zawodowych, poczuciem satysfakcji z jej wykonywania, osiągania sukcesów oraz niezależności materialnej. Analiza danych empirycznych nie potwierdziła tych przypuszczeń, ponieważ tylko co dziesiąta matka zadeklarowała, że przy podejmowaniu decyzji o korzystaniu z opieki żłobkowej kierowała się tego typu motywacjami. Z wypowiedzi ankietowanych wynikało, że głównymi przyczynami umieszczenia dziecka w żłobku były te, które wiązały się z oceną sytuacji materialnej rodziny oraz z obawą matki o utratę pracy. Z wywiadów z rodzicami wynikało, że trudna sytuacja ekonomiczna wielu rodzin ulegałaby dalszemu pogorszeniu, gdyby nie praca zarobkowa kobiet, oraz że przeżywany aktualnie okres transformacji społecznej pozbawił większość rodzin poczucia bezpieczeństwa socjalnego. Kobiety podkreślały szczególnie trudną dla nich sytuację w tym względzie i uzasadniały kontynuowanie zatrudnienia bezpośrednio po urlopie macierzyńskim, m.in. obawą rozwiązania z nimi umowy o pracę. Z podawanych przez rodziców przyczyn umieszczenia dziecka w żłobku wynika również, że było to rozwiązanie wymuszone sytuacją braku zapewnienia dziecku innej formy opieki (26,0%); przeświadczenie o dobrych warunkach rozwoju dziecka w żłobku (25,5%); dotychczasowe pozytywne doświadczenia z opieką żłobkową (13,7%); kontynuowanie nauki w szkole średniej lub studiów (7,0%); niekompletna struktura rodziny (6,2%) oraz takie przyczyny, jak: zła sytuacja mieszkaniowa, wypadki losowe oraz zły stan zdrowia członków najbliższej rodziny.

Oczekiwania rodziców wobec żłobka jako placówki opiekuńczo-wychowawczej

Badając oczekiwania rodziców wobec placówki opiekuńczej, dokonałam analizy ich opinii dotyczących takich aspektów funkcjonowania żłobka, jak:

określenie możliwości zaspokojenia potrzeb opiekuńczo-wychowawczych dziecka, ocena samopoczucia dziecka w żłobku, stopień zadowolenia rodziców z faktu pozostawania dziecka pod opieką instytucji opiekuńczej, przebieg procesu adaptacji do jej warunków, a także czynniki decydujące o jakości pracy żłobków i deklaracje rodziców co do osobistego udziału w organizacji środowiska placówki opiekuńczej. Stwierdzono, że na dokonywane oceny wpływały codzienne doświadczenia opiekuńcze rodziców, wiek ich dzieci, to w jakim wieku dziecko zostało umieszczone w żłobku oraz to, jak długo pozostawało pod jego opieką.

Badania wykazały, że aż 48,9% rodziców zaczęło korzystać z usług żłobka w okresie, gdy dzieci nie miały skończonego jednego roku życia, a 41,9% w drugim roku życia dziecka. W trzecim roku życia umieszczono w żłobku tylko w 9,3% podopiecznych. Około 40% dzieci pozostawało, w chwili realizacji badań, pod opieką żłobka przez okres nie przekraczający sześciu miesięcy, a powyżej dwóch lat 11,5%. Pozostałe dzieci były wychowankami przez okres od jednego do dwóch lat z przewagą tej pierwszej kategorii.

Rodzice wyrazili swoje zadowolenie z faktu pozostawania dzieci pod opieką żłobka w stopniu bardzo wysokim i wysokim, aż w 80%. Rodziców zadowolonych w stopniu przeciętnym było 13,7%, a niezadowolonych w umiarkowanym i dużym stopniu niespełna 5%. Wysoka ocena stopnia zadowolenia z faktu pozostawania dziecka pod opieką żłobka była uwarunkowana głównie oceną samopoczucia dziecka w żłobku oraz przebiegiem jego adaptacji do wychowania zbiorowego. W relacji rodziców ponad połowa dzieci bardzo dobrze adoptowała się do warunków opieki żłobkowej. Tylko 3,9% rodziców ocenia samopoczucie dzieci w żłobkach jako złe i bardzo złe, a niespełna 6% jako przeciętne. Ponad 90% rodziców określiło samopoczucie swoich dzieci w żłobku jako dobre i bardzo dobre.

Poszukując uzasadnienia tych ocen, zanalizowałam opinie rodziców na temat możliwości stworzenia – w środowisku placówki opiekuńczej „idealnie” i „realnie” zorganizowanej – optymalnych warunków do prawidłowego rozwoju i wychowania podopiecznych. Rodzice byli zdania, że „idealnie” zorganizowany żłobek ma tylko nieco wyższe potencjalne możliwości stworzenia jak najbardziej korzystnych warunków prawidłowego rozwoju i wychowania dzieci w stosunku „realnie” pracujących placówek. Znamienne jest to, że (spośród 227 osób) tylko 4,4% rodziców uznało, że „idealnie” zorganizowany żłobek tylko w stopniu dostatecznym jest w stanie zaspokoić potrzeby dziecka, a ani jedna osoba nie wskazała oceny na niższym poziomie. W przypadku określania możliwości opiekuńczych „realnie” funkcjonujących żłobków rodzice pozostali przy wysokich ocenach, o czym świadczy fakt, że aż 20,7% określiło możliwości żłobka w zapewnieniu warunków do prawidłowego rozwoju i wychowania dzieci w wieku niemowlęcym i poniemowlęcym jako bardzo duże.

Decydujący wpływ na jakość wypełniania przez żłobki ich funkcji opiekuńczo-wychowawczych w opinii rodziców miały takie czynniki, jak:

- zespół cech osobowych osób opiekujących się dziećmi – 70,5%,
- znajomość praw i prawidłowości rozwoju małego dziecka – 56,4%,
- przestrzeganie reżimu sanitarnego w żłobku – 51,5%,
- wysoki poziom przygotowania zawodowego personelu żłobków – 48,9%,
- dobra kondycja psychiczna personelu żłobka, odporność na stresy i utrudnienia w pracy – 48,0%,
- ograniczona liczba dzieci w grupie – 48,0%,
- właściwie przebiegająca współpraca z rodzicami – 44,9%,
- efektywne zarządzanie i kierowanie placówką – 44,5%,
- wdrażanie dzieci do przestrzegania nakazów, zakazów i reguł wychowania zbiorowego – 40,5%,
- właściwe wynagradzanie personelu – 36,1%,
- korzystne warunki materialne i ekonomiczne żłobka – 33,8%,
- akceptacja pozytywnych i negatywnych zachowań dzieci – 33,9%,
- indywidualizacja opieki nad dzieckiem – 30,0%.

W opinii rodziców największy wpływ na jakość wypełnianych przez żłobki funkcji mają czynniki tkwiące w zespole cech osobowych osób opiekujących się dziećmi oraz znajomość przez te osoby praw i prawidłowości rozwoju dziecka. Zaskoczeniem dla prowadzących badania było to, że w uzyskanych opiniach rodziców na dalekich pozycjach znalazły się te, na których powinno im zależeć – naszym zdaniem – szczególnie, a mianowicie indywidualizacji opieki nad dziećmi, akceptacji zachowań dziecka oraz korzystnych dla sprawowania opieki warunkach materialno-ekonomicznych. Analizując dane w zaprezentowanym wyżej zestawieniu chciałam zwrócić uwagę na jeszcze jeden element, a mianowicie właściwie przebiegającą współpracę ze środowiskiem rodzinnym. Blisko 45% rodziców uznaje ten czynnik jako bardzo istotny dla jakości oddziaływań opiekuńczo-wychowawczych żłobka, co wskazywałoby na przeświadczenie tej części rodziców o konieczności ich udziału w organizacji jego środowiska i systematycznej współpracy między rodziną a placówką.

Szansą na podjęcie efektywnej współpracy obu środowisk w sprawowaniu opieki nad dzieckiem jest niewątpliwie orientacja rodziców w ogólnych zasadach funkcjonowania żłobka. Wyraża się ona w świadomości zadań placówki, znajomości regulaminu, sposobu zorganizowania pracy poszczególnych grup wiekowych oraz metod pracy opiekuńczej i stworzonych do jej realizacji warunków. Samoocena tej orientacji wypadła w opinii rodziców jako ogólnie zadowalająca.

Najkorzystniej oceniono współpracę w zakresie troski o racjonalne żywienie ($x = 3,82$), stan higieny dziecka ($x = 3,78$) oraz opieki nad dzieckiem w okresie

rekonwalescencji ($x = 3,68$). Średnie ocen poniżej 3,5 stwierdzono w przypadku przewycięzania trudności wychowawczych i deficytów rozwojowych dzieci. Wśród dziedzin, zakwalifikowanych do tych, w których współdziałanie rodziców i personelu placówek przynosi najmniejsze efekty wymieniono przestrzeganie racjonalnego trybu życia dziecka i indywidualnej troski o dziecko. O znaczeniu tych czynników dla powodzenia oddziaływań wychowawczych i pielęgnacyjnych nie trzeba przekonywać, gdyż stanowią one podstawę wychowania małego dziecka, a zwłaszcza kształtowania mechanizmów racjonalnego zaspokajania potrzeb w stosownym do wieku dziecka rytmie dnia. Stwierdzony niedostateczny poziom współdziałania w około 16% przypadków oraz w około 24% poziom tylko przeciętny, pozwala na wyciągnięcie wniosków, których istotą byłby postulat jak najszybszego działania na rzecz zmiany istniejącego stanu rzeczy.

Najpopularniejszą formą współpracy między rodzicami i placówką opiekuńczą były kontakty indywidualne (58,3%) oraz zebrania ogólne w żłobkach (55,6%). Rodzice najbardziej cenili indywidualne kontakty z personelem żłobka, spośród którego, szczególnie wyróżniali opiekunki i piastunki dziecięce. Wypowiadali się oni pozytywnie o przebiegu tych kontaktów, zwłaszcza w okresie adaptacji dziecka do żłobka, natomiast nie widzieli potrzeby ich częstotliwości w sytuacji przyzwyczajania się dziecka do warunków wychowania zbiorowego i braku sygnałów ze strony personelu o jego zachowaniu w grupie, wskazującym na różnego rodzaju problemy natury wychowawczej czy w rozwoju psychomotorycznym. W opinii rodziców główną przyczyną ograniczonych kontaktów z personelem opiekuńczym był pośpiech i ich osobiste zaabsorbowanie sprawami dnia codziennego, a także powierzchowność zainteresowań żłobkiem i przebiegiem pobytu w nim dziecka. Znaczną część rodziców satysfakcjonowała informacja o tym czy dziecko jadło, spało – rzadziej interesowała ich aktywność zabawowa, kontakty z rówieśnikami, czy postępy w rozwoju psychoruchowym. Blisko 60% rodziców uznawała, że rozwijaniu zainteresowań pracą żłobków sprzyja organizacja tzw. otwartych dni i zajęć w placówce. W opinii rodziców cieszyły się one dużym zainteresowaniem i niejednokrotnie były początkiem do nawiązania współdziałania obu środowisk, gdyż uświadamiały rodzicom istotę pracy opiekuńczo-wychowawczej żłobków, jej systematyczność i planowość oraz pozwalały na obserwację dzieci w kontakcie z opiekunami i rówieśnikami. Stały się także początkiem swoistej pedagogizacji rodziców i budowania bardziej aktywnych form współdziałania¹⁰.

Badania wykazały bardzo zróżnicowaną intensywność i systematyczność współpracy obu środowisk w poszczególnych placówkach. W opinii rodziców była ona uzależniona przede wszystkim aktywnością kadry żłobków. Niekorzy-

---

¹⁰ Por. *Profesjonalizm w żłobku*, „Miejski Biuletyn Informacyjny” (Opole) 1993, nr 4/8, s. 14 oraz *Za dobrą opiekę – podziękowanie*, *ibidem*, nr 8/12, s. 12–14.

stny jest fakt, że 15,7% badanych stwierdziło brak występowania jakichkolwiek form współdziałania w zakresie współpracy z rodzicami.

Potrzeby doskonalenia opieki w żłobkach w opinii badanych rodziców

Propozycje dotyczące potrzeb i kierunków poprawy funkcjonowania żłobków odczytywaliśmy m.in. z wypowiedzi badanych rodziców na temat konieczności wprowadzania zmian do pracy placówek w zakresie:

- warunków finansowania i zarządzania,
- organizacji grup dziecięcych,
- sfery pielęgnowania i ochrony zdrowia dzieci,
- oddziaływań opiekuńczo-wychowawczych.

Stwierdzono, że aż 38,6% ankietowanych nie widziało potrzeby dokonywania jakichkolwiek zmian w dotychczasowym modelu funkcjonowania żłobków, a 36,8% pozostawiło te zagadnienia bez odpowiedzi. 15,8% opinii miało charakter szczegółowych uwag o bieżącej pracy żłobków, a tylko 7,8% badanych złożyło konkretne propozycje zmodyfikowania dotychczasowego sposobu wypełniania zadań w przedstawionych powyżej zakresach.

W dziedzinie zarządzania i finansowania żłobków dominowały propozycje, aby placówki były nadal finansowane (wzorem wieloletniej praktyki) z budżetu służby zdrowia, a nie z budżetów lokalnych. Proponowano nadanie kierownikom szerszego zakresu kompetencji w prowadzeniu samodzielnej gospodarki finansowej placówki oraz doboru jej kadry. W opiniach rodziców dominowały propozycje, aby środki pochodzące z opłat stałych pozostawały w macierzystych placówkach i były wykorzystywane na ich potrzeby. Jednocześnie rodzice krytycznie ocenili dotychczasowy sposób naliczania odpłatności za pobyt dziecka w żłobku. Uważali, że konieczne jest dokonanie zmian w sposobie ich naliczania proporcjonalnie do dochodów rodziny lub wprowadzenie okresowych ulg w przypadku trudnej sytuacji rodzinnej.

Proponowane przez rodziców zmiany w zakresie organizacji pracy żłobków, a zwłaszcza grup dziecięcych, wykazywały tendencję do zachowania dotychczasowego sposobu ich funkcjonowania (38,3%). Około 40% ankietowanych proponuje rozwiązania oparte na dokonywaniu różnorodnych, zazwyczaj kosmetycznych posunięć organizacyjnych, np. zmianę przeznaczenia pomieszczeń grup, sposobu pracy filtru, metod zmiany grupy rozwojowej przez dziecko. Liczne były wnioski o zmniejszenie liczby podopiecznych w grupie rozwojowej. Ciekawą propozycją kilku rodziców było wprowadzenie zmian polegających na prowadzeniu przez jeden zespół opiekunek pracy w grupach złożonych z dzieci od momentu przyjęcia ich do żłobka, aż do osiągnięcia wieku przedszkolnego.

Blisko 33,5% badanych nie udzieliło odpowiedzi na pytania bądź nie wniosło żadnych propozycji, co do zmiany dotychczasowego modelu opieki zdrowotnej i ochrony zdrowia dzieci. W 22,5% przypadków zgłaszane wnioski miały charakter propozycji mających na celu polepszenie realizacji zadań w tej dziedzinie. Do głównych w tym względzie zaliczono potrzebę ponownego zatrudnienia w żłobkach lekarza (w określonym wymiarze godzin pracy) i pielęgniarki ogólnej. Wnioskowano także, aby zapewnić warunki do dokładniejszego diagnozowania stanu zdrowia dzieci w celu zapobiegania szerzenia się infekcji oraz pryncypialnego przestrzegania wskazań i zasad pielęgnowania dziecka. Brakowało zupełnie propozycji mających na celu podniesienie poziomu żywienia dzieci i opieki nad dziećmi z osłabionym potencjałem zdrowia. Najczęściej zgłaszanymi przez rodziców były postulaty lepszej niż dotychczas troski o właściwą termoregulację i organizację bytu dzieci na świeżym powietrzu.

Ankietowani nie wnieśli także istotnych uwag, co do działań mających na celu podniesienie poziomu oddziaływań wychowawczych żłobków. Największa liczba odpowiedzi została zakwalifikowana do tych, które w swej treści niosły informację o tym, że nie należy nic zmieniać w dotychczasowym modelu oddziaływań opiekuńczych żłobków – 46,7%. Tylko 4,4% rodziców wskazało na potrzeby wprowadzenia gruntownych zmian, które można było uznać za zmierzające do zreformowania dotychczasowego stylu pracy opiekuńczo-wychowawczej. Wśród nich znalazły się takie, które sugerowały tworzenie grup dziecięcych o zróżnicowanym poziomie wiekowym, pozostających pod opieką określonego zespołu opiekunek, planowania pracy wychowawczej dla małych zespołów dziecięcych, dobieranych w zależności od osiągniętego już poziomu rozwoju psychoruchowego oraz bezwzględne przestrzeganie zasady indywidualizacji pracy. Sugerowano także, konieczność rozszerzenia opieki żłobkowej na dzieci w czwartym roku życia i tworzenia w nich grup przedszkolnych. Nieliczni rodzice proponowali uzupełnienie wyposażenia pomieszczeń dziecięcych w meble, sprzęty, zabawki i pomoce dydaktyczne sprzyjające w maksymalny sposób stwarzaniu dzieciom warunków do swobodnej i twórczej zabawy. Najdalej idące propozycje sugerowały konieczność zatrudniania w żłobkach logopedów oraz psychologów lub pedagogów ze specjalizacją obejmującą okres wczesnego dzieciństwa.

Perspektywy opieki żłobkowej

Zasygnalizowane powyżej kierunki doskonalenia pracy opiekuńczej żłobków chciałam odnieść do wyników badań przedstawiających opinie rodziców na temat najbliższej przyszłości perspektyw żłobków w Polsce.

Badania potwierdziły przede wszystkim niepokój znacznej części rodziców o najbliższą przyszłość i dalszą pomyślną perspektywę rozwoju placówek opie-

kuńczących dla małych dzieci. Rodzice uznawali, że są one zagrożone likwidacją oraz że w wyniku ich reformowania – polegającego głównie na ograniczaniu środków finansowych i liczby zatrudnianej kadry – obniżą poziom świadczonych usług (26,9%). Optymizm, co do podniesienia poziomu pracy opiekuńczej wyraziło 38,3% rodziców, lecz wynikał on z ich przeświadczenia, że żłobki zaczną podnosić jakość swych usług opiekuńczych, konkurując między sobą o podopiecznych. Wydaje się, że taka postawa wynika także z faktu, że (23,3%) badanych widzi przyszłą reformę opieki żłobkowej głównie na bazie już istniejących placówek, 21,6% upatruje jej w komunalizacji żłobków, a 16,7% w przekształceniu ich w „żłobko-przedszkola”.

Rodzice przewidywali, że w najbliższej przyszłości będziemy mieli do czynienia z procesem zastępowania aktualnie funkcjonujących żłobków placówkami społecznymi lub prywatnymi (18,2%) oraz placówkami o charakterze charytatywnym (4,4%). Uwagę zwraca fakt, że tylko 0,4% rodziców uważa, iż w najbliższym czasie nie będzie chętnych na tę formę opieki, a 4,0% badanych jest przekonanych o tym, że placówki opieki żłobkowej wprowadzą „autorskie” nowoczesne programy opieki nad małym dzieckiem i staną się placówkami elitarnymi.

Ankietowani w 65,1% przypadków byli przekonani o tym, że żłobki winny pozostać ogólnodostępnymi placówkami opieki nad małym dzieckiem. Uważali, że wprowadzenie choć częściowej prywatyzacji ich usług oznaczałoby w praktyce ich likwidację, ponieważ nikt nie jest w stanie skalkulować kosztów opieki nad małym dzieckiem w żłobku tak, aby było to przedsięwzięcie przynoszące jakiegokolwiek korzyści materialne (24,7%). Rodzice nie akceptują prywatyzacji żłobków także ze względów społecznych, ponieważ ograniczyłaby ona znacznie dostęp do ich usług rodzinom średnio i źle sytuowanym oraz rodzinom samotnych matek, dla których żłobek stanowi często podstawową formę opieki nad dzieckiem i jedyną szansę na kontynuowanie pracy zawodowej (14,6%). Tylko 2% rodziców było za prywatyzacją istniejącej bazy, a 1,5% proponowało powstanie żłobków prywatnych obok sieci już funkcjonujących placówek.

Analiza przedstawionych danych upoważnia do stwierdzenia, że rodzice podopiecznych żłobków, prezentują zachowania i poglądy wskazujące na tendencję do przyjmowania postaw zachowawczych, poszukiwania możliwości doskonalenia warunków wypełniania przez żłobki ich funkcji opiekuńczo-wychowawczych w aktualnych strukturach organizacyjnych i za pomocą aktualnie dostępnych im metod i środków. Poszukiwanie nowych, korzystniejszych rozwiązań i próby konstruowania autorskich programów opieki nad dzieckiem w okresie wczesnego dzieciństwa było przedmiotem aktywności bardzo nielicznego grona badanych. Fakt ten stanowi ogólnie niekorzystną prognozę na to, że reforma opieki nad dzieckiem w żłobkach polskich znajdzie swój początek i inspirację w działaniach osób korzystających z ich usług.

Dlatego też, konieczne jest zwiększenie aktywności osób i instytucji formalnie odpowiedzialnych za kształt i jakość opieki nad małym dzieckiem. Niezbędne jest integralne włączenie żłobków w system planowanych reform systemu opieki nad dzieckiem, tworzenie nowoczesnych programów pracy opiekuńczo-wychowawczej, doskonalenie systemu kształcenia i doskonalenia zawodowego kadr opiekuńczych dla żłobków, a także naukowe rozpoznawanie specyficznych warunków ich funkcjonowania w celu optymalizacji procesu opieki nad dzieckiem w okresie wczesnego dzieciństwa w środowisku pozarodzinnym i efektywnego wspierania rodzin w pełnionych przez nie funkcjach opiekuńczo-wychowawczych.